

A TITKOSSZOLGÁLATOK TITOKTALANÍTÁSÁRÓL

EGY POLITIKAI JELENSÉG POLITOLÓGIAI MELLŐZÖTTSÉGE

Révész Béla

(tudományos főmunkatárs, PhD, SZTE Politológiai Tanszék)

ÖSSZEFOGLALÓ

A kommunista rendszer összeomlása az 1980-as és 1990-es évtized fordulóján a titkosszolgálatok történetében is szakaszhatárt jelentett. Kelet-Európa korábbi politikai struktúráinak legfontosabb elemei az erőszakszervek, köztük a titkosszolgálatok voltak. A közvélemény a titkosszolgálatok továbbélését-átalakulását gyanakvással szemlélte. A bizalmatlanság fő oka a titkosszolgálatok mindenkor titokzatossága volt. Kétségtelen, hogy nem lehet merev cezúrát vonni a rendszerváltás előtti diktatúra állambiztonsági szolgálata és a demokrácia jogállamiságának nemzetbiztonsági szolgálatai közé. Ugyanakkor a titkosszolgálatoknál tapasztalható folyamatosság jelei megkérdőjelezzik valódi átalakulásukat. A szolgálatok hatalomközelisége rendszereken átívelő szerepeket, attitűdöket is kialakít. A struktúrák és a belső szabályozás fennmaradása pedig még nagyobb állandóságot mutat, mint a személyi összetétel folyamatossága. Valószínűleg semmiféle szabályozás automatikusan nem zárja ki a titkosszolgálatok politikaközeli, azt befolyásoló működésének lehetőségét. Ezért az alkotmányos garanciákon és a jogi szabályozáson túl fokozott jelentősége van a politikai hatalmat korlátozó demokratikus politikai környezet és kultúra kialakításának is. A titkosszolgálatokat politikai jelentőségük teszi a politológiai kutatások szükségképpeni tárgyává.

KULCSSZAVAK ■ tudományrendszertan ■ politológia ■ titkosszolgálatok ■ diktatúra ■ jogállam

Mintha több évtizedes lemaradását akarta volna a sajtó bepótolni azzal, hogy 1989-től – kiváltképpen a Duna-gate ügyet követően – nagy kedvvel látott hozzá a Kádár-korszak állambiztonsági titkainak leleplezéséhez. Az Országos Széchényi Könyvtár repertórium a állambiztonság, államvédelem, III/III-as Csoportfőnökség, ügynökök, politikai rendőrség, titkosszolgálat, titkosrendőrség tárgyszavakra csak 1990-ben közel félezer újságcikket regisztrált. A publikálási kedv a későbbiekben sem hagyott alább, hiszen gyorsan kiderült, hogy nem egyszerűen a „múlt démonaival” való leszámolásról van szó. Nyilvánvaló lett az is, hogy az ellenfél gyors és hatásos kompromittálásának eszköze lehet vélt vagy valós informátori mivoltának megszéllőztetése a demokratikusan választott parlament politikai porondján is. Néhány ismertebb név „érintettségének” története pedig hosszabb időre biztosíthatta a rádió- vagy tévéadások hír- és vitaműsorainak témáit. A téma bulvárosodása szerencsére nem tartotta vissza a történettudomány érdeklődését attól, hogy a – szabályozás felemás módja

ellenére – az egyre nagyobb terjedelemben kutathatóvá váló, korábban titkos iratanyagok nyomán szakmai elemzését nyújtják az egypártrendszer politikai rendőrsége titkainak. Másfelől a jogtudománynak nőtt meg a kérdésben játszott szerepe, hiszen a jogállami követelményeknek megfelelő nemzetbiztonsági szolgálatok kialakítása az Alkotmánytól kezdve a belügyi parancsokig terjedően új normarendszer létrehozását tette szükségessé. Mindeközben a politológia csendben maradt és hallgat ma is. Nem az el- vagy visszautasítás elzárkózó álláspontjáról, hanem a titkosszolgálatok politikai és politológiai relevanciájának fel- és el nem ismerésének a csendjével.¹ Miközben – részben a társadalom szokatlan túlpolitizáltságának engedve – olyan elemeket is beemelt tematikájába, amelyeknek „normális” körülmények között nem is lenne helye a politológia hagyományosan kialakult kutatási rendszerében.

A titkosszolgálatok nyilván csak akkor tarthatnak igényt a politológia érdeklődésére, amennyiben maguk a szolgálatok valamilyen mértékben részei a politikai reálfolyamatoknak. Általában elmondható: *valamely társadalmi jelenség tudáselméletileg éppen akkor, annyiban és azért politológiai természetű, amikor, amiért és amennyiben ez a jelenség lételméleti szempontból politikai tartalmat hordoz.* Nyilvánvalónak tűnik, hogy a titkosszolgálatok a mindenkori politika eszközei, esetenként viszont – a történeti és összehasonlító elemzések bizonyítékai szerint – annak *alakítói*. Ez a helyzet általában titkos, tehát láthatatlan, néha azonban nyilvános *politikaformáló* tevékenységben is kifejeződik. A politikai szempontból fontos titkosszolgálati tevékenységek politológiai elemzése azonban mégis várat magára. A szakmai reflexió elmaradása nem tudatos, sokkal inkább a hagyományos témakörökhöz való ragaszkodás a magyarázata. A titkosszolgálati politológiának a politikatudományok rendszerébe, azok tematikájába történő integrálódása egyelőre sem pozitív megerősítésben, sem kritikai elutasításban nem részesült. Ez egyszerűen annak a hiánynak a természetes következménye, hogy bármennyire is nyilvánvaló a jelenség politikai természete, ez az evidencia eddig észrevétlen, azaz reflektálatlan maradt a politológia számára.² Egy titkosszolgálati politológia itt javasolt tematikai modelljéhez két hipotézisen keresztül vezet az út: 1) A titkosszolgálatok a politikai folyamatok valódi szereplői. 2) Ennek a politikai szubjektumnak a vizsgálata elsődlegesen a politológia feladata.

A KUTATÁSI OBJEKTUM VÁLTOZÁSAI

A bipoláris világ összeomlásával az 1980-as és 1990-es évtized fordulója a politikatudományban is fordulópontot jelentett. Az 1990-es évek elején a demokratizálás kérdései kerültek a politikatudományi kutatások előterébe. Új kutatási lehetőségek nyíltak meg a hatalomtörténeti elemzések számára, a diktatúrák természete más megvilágítást kaphatott. Mivel Kelet-Európa korábbi politikai

struktúráinak legfontosabb elemei az erőszakiszervek, köztük a titkosszolgálatok voltak, a histográfiai látásmód abszolút prioritást kapott ezen hatalmi viszonyok feltárásában. Nem tudományos, hanem napi politikai szándékok, rosszabb esetben médiaskandalumok tették észlelhetővé a titkosszolgálatok továbbélését, átalakulását, de mindvégig gyanakvással szemlélt létezésüket. Ha rehabilitációra szorulnak, az csak szisztematikus feltáró munka eredménye lehet, ha bírálatra, akkor is. Kétségtelen, hogy nem lehet merev cezúrát vonunk a rendszerváltás előtti diktatúra pártállami és ideológiai meghatározottságú állambiztonsági szolgálata és a demokrácia jogállamiságának törvényes nemzetbiztonsági szolgálatai közé. Ez nem egyszerűen azért lehetetlen, mivel másfél évtizeddel a rendszerváltás után a Nemzetbiztonsági Szakszolgálatnál mintegy harmincöt százalék azoknak a személyeknek az aránya, akik 1990 februárja előtt már a szolgálat állományához tartoztak, és az Információs Hivatalnál valamint a Nemzetbiztonsági Hivatalnál is alig ötven százalék alatt van azok aránya, akik ott kezdtek. Ráadásul a szolgálatok vezetése vonatkozásában még nagyobb az arány, *hatvan-hatvanöt százalékra tehető azok részesedése a vezetői állományban, akik szolgálati viszonyukat 1990 februárja előtt kezdték meg.*³ A *struktúrák továbbélése* szilárdabb kontinuitást mutat a titkosszolgálatok történetében, mint a személyi összetétel bármilyen folyamatossága. Ha a politikai élet vissza-visszatérően konfliktusos helyzeteket produkál, ezekre nem lehet az a sztereotip válasz, hogy a demokratikus törvényalkotás magas szintű szabályozással jól ellenőrizhető és *titkosszolgálati eszközök* alkalmazásában erősen korlátozott biztonsági szolgálatokat hozott létre. A titkosszolgálatok történeti és összehasonlító elemzése egyaránt azt bizonyítja, hogy a tételes jogi rendezés mögé *nem lehet elrejtőzni a politika felől érkező jelzések elől*, a normatív szabályozás önmagában nem jelent elégséges védelmet.

A mindenkori társadalmi-hatalmi struktúrák részeként létrejött és egyetemes érvénnyel azóta is működő titkosszolgálatok (államvédelmi, állambiztonsági, nemzetvédelmi, nemzetbiztonsági szervek, elhárítás, hírszerzés, politikai rendőrség stb.) *nem nyilvános szabályozás mellett, leplezett intézményi keretek között, titkos állományal, operatív módszerekkel, speciális technikákkal* vesznek részt a legváltozatosabb formájú szuverén hatalmak védelmében. Az információhiány a diktatúrákban nagyobb, demokráciákban kisebb mértékben, de mindenképpen misztikus homállyal övezi ezen szolgálatok tevékenységét. Az „ellenség” előli rejtőzés a „baráti” tekintet elől is elvonja az információt, és természetesen vesztese ennek a titkolózásnak az emberi megismerés szisztematikus rendszere, a tudomány is. Furcsa módon annak, hogy e kutatási objektum vonatkozásában a sejtések, vélekedések racionális érvelés útján igazolható tudássá szerveződhessenek, kedvező politikai kondícióknak is fenn kell állniuk. A titkosszolgálati struktúrák titkai ugyanis többnyire a hatalmi vezetők/vezetés cseréje, de nem ritkán politikai elitek, rendszerek váltása idején tűnnek elő, legalábbis az új hatalom vezetése által hasznosnak tűnő és ezért

engedett/előírt mértékben és módon. Ilyen időszakokban a nagy leleplezések közelíthetnek ugyan az objektív (rész)igazságok felé, de ahogyan az információk visszatartása, úgy „csepegtetésük” is erodálhatja a tudományos megismerés kritikai függetlenségét, autonómiáját. A titkosszolgálatok kutatásának konjunktúrája ezért többnyire a nagy politikai, társadalmi megrázkódtatásokhoz kötődik, amikor az új politikai rezsim a tudomány legitimációs hatását is fel kívánja használni a korábbi politikai vezetés bírálataira, illetve saját hatalma hitelesítésére. Ennek pedig legalkalmasabb eszköze, a korábbi vezetés gonosz, amorális, korrupt, kegyetlen és cinikus vonásainak minél teljesebb prezentációja. A leleplezésekhez „örömmel” csatlakozik a közvélemény, amely természetes antipolitizációjánál fogva erkölcstelennek tekint mindenféle hatalmi manővert, valamint a tudomány, amely számára viszont az a fontos, hogy az eddig csak sejtett, de elrejtett politikai információk hirtelen napvilágra kerülnek, így a politikai titkok (részben) megismerhetővé, kritikailag feldolgozhatóvá válnak.

Az sem véletlen, hogy a titkosszolgálatokra vonatkozó kutatások tematikáját döntően a *társadalom-, intézmény- és politikatörténeti* vizsgálódások uralják. Nem bővelkedik ez a kutatási terület *de lege ferenda* jellegű jogdogmatikai elemzésekben, hasonlóképpen nehezen lehetne ezen intézmények tényleges működését például *szervezet-szociológiai* szempontból vizsgálat tárgyává tenni. Másfelől éppen a modern titkosszolgálatok megkívánta magas hatékonyság-igény kényszeríti rá e szakma irányítóit és művelőit az alap- és alkalmazott kutatások eredményeinek a praxisban történő minél gyorsabb és szakszerűbb adaptálására. A kérdés a továbbiakba az, hogy a korlátozott megismerési lehetőségek ellenére tekinthetők-e a titkosszolgálatok – mint *struktúrák, normák, tevékenységi formák, funkciók* továbbá *eszmék, értékek, attitűdök és szerepek* összessége – autentikus kutatási objektumnak, amelyhez egy vagy több diszciplína racionális megismerési folyamatai hozzákapcsolódhatnak. További – az értekezésben megválaszolni kívánt – kérdés, hogy a jogtudomány, a szociológia, a pszichológia és a történettudomány mellett vajon milyen feltételek mellett lehet érvényes a politikaelméleti, politológiai vizsgálódás. Utóbbi részéről a kérdés egyelőre megválaszolatlan, kutatási, tudománytörténeti előzményekről ezért inkább csak egyes határtudományok vonatkozásában lehet beszélni.

Magyarazatot igényel a „titkosszolgálat”-szóhasználat. Az explorátorok, titkos ágensek, spionok, ügynökök, hírszerzők, felderítők, elhárítók, klandesztin informátorok, szigorúan titkos munkatársak, konfidensek, adatszolgáltatók stb. tevékenységének keretet adó intézmények a legkülönbözőbb, egymással gyakran keveredő elnevezésekkel szerepelnek a köz- és sajtónyelvben, de olykor a szakirodalomban is. A megkülönböztetés egy része tartalmi különbözőségekre vezethető vissza. Sok esetben azonban csak fogalmi tisztázatlanságuk okozza e kifejezések tarkaságát. A titkosszolgálatok gyűjtőfogalom alatt tárgyalhatjuk – korszaktól és politikai-hatalmi kontextustól függetlenül – mindazokat a *rejtett keretek között zajló információszerző és/vagy megelőző, elhárító tevékenységi*

formákat, amelyek alapvető célja a mindenkori állami szuverenitás fenntartása. Nincs tehát tekintettel az ezen tevékenységeket folytató erők intézményesültségének mértékére, formájára, ténykedésük irányaira, céljaira, de az adott állami főhatalom legitimációs alapjaira sem – miközben az államhoz kötöttségük elengedhetetlen feltétel. Különbséget kell tennünk azonban a „titkosszolgálatok” általános, valamint a nem demokratikus természetű állambiztonságnak, illetve a demokratikus vonatkozású nemzetbiztonságnak a különös szintjén megjelenő kategóriái között, melyekhez képest a jelenleg hatályos törvény ugyancsak nemzetbiztonsági szóhasználatra már az egyes szintjén jelenik meg. (A grammatikai megkülönböztetés többnyire más nyelveken is hasonló differenciákat tükröz.) Így kutatómódszertani megfontolásokból a dolgozat az általánosság szintjén a titkosszolgálatok kifejezést használja. De ha ezek pártállami vagy jogállami körülmények közötti megjelenéséről van szó, akkor a saját – részben jogi – önmeghatározásuknak megfelelően az állambiztonság, illetve nemzetbiztonság kifejezéseket alkalmazza az értekezés. Ez fordítva is igaz: ha például az állambiztonság kifejezéssel találkozunk, értelemszerűen a pártállam titkosszolgálatáról van szó és semmiképpen a demokratikus keretek közötti intézményekről.

A titkosszolgálatok politikai, illetve politológiai vonatkozásait a következő fontosabb kérdéskörök feltárásával célszerű vizsgálni:

1) A „titok” általános fogalmának ismeretelméleti, pszichológiai és kommunikációelméleti kutatási eredményei mennyiben alkalmasak a titkosszolgálatok elméleti-politológiai kérdéseinek vizsgálatára?

2) Mi a magyarázata, hogy a titkosszolgálati kutatások hagyományosan és szinte kizárólag a történeti, illetve a jogi, normativista megközelítések túlsúlyát mutatják?

3) Az állambiztonsági keretek között folytatott (részben: társadalom-) elméleti munka megismerhető eredményei mennyiben alkalmasak a nemzetbiztonsági tevékenység kevésbé nyilvános aspektusaira való következtetések levonására?

4) Történetileg, továbbá a jelenkori szabályozásra, illetve ennek gyakorlatára tekintettel mely területeken érzékelhető, bizonyítható a titkosszolgálatok politikaközelsége, azaz hol tapasztalhatók e tekintetben politikai relevanciáik?

5) A titkosszolgálatok milyen politikai körülmények között veszthetik el monopóliumukat a titkosszolgálati módszerek alkalmazására, mikor, mennyiben és miért válhatnak az állami struktúrán kívüli erők eszközeivé?

6) Amennyiben a titkosszolgálatoknak a politikai folyamatokban betöltött tényleges szerepe igazolható, mi a magyarázata, hogy ennek tudományos reflexiója a politológiai kutatások terén elmaradt?

7) A titkosszolgálatok kutatásában, oktatásában milyen elméleti problémák nyomán rajzolható meg egy titkosszolgálati politológia, mint ágazati politológia tematikája?

TITKOSSZOLGÁLATOK VIZSGÁLATÁNAK EDDIGI IRÁNYAI

1. Ha abból indulunk ki, hogy a titok lényege a fordított, azaz „negatív kommunikáció”,⁴ esetleg a „tudatos elrejtés”,⁵ akkor máris azzal a sajátos paradoxonnal találkozunk, hogy a megismerés szempontjából leginkább akadályozott területekre nézve alakul ki a legintenzívebb társadalmi igény az így kialakult-kialakított információs vákuum megszüntetésére. A mindenkori „miért” kérdésre adható válaszok elmaradása fokozza a kognitív bizonytalanságérzetet, az elmaradt információk pedig növelik a magyarázatok hiánya miatti társadalmi feszültséget.⁶ Ráadásul a titok nem egyszerűen szubjektív információhiányt jelent, hanem az is szükséges hozzá, hogy a tulajdonképpeni informátor szándékosan váljon „dekommunikátorrá”, azaz az információk birtokosa ezen ismeretek tudatos rejtetegetőjévé. Ily módon a titok nem egyszerűen a normális kommunikációs folyamatok szándékos megakadályozását jelenti, hanem eleve tartalmazza a közöttük lévő aktív társadalmi viszonyt, *konfliktusaik kölcsönhatását* is.

Ugyanakkor láthatók a titok természetének *relatív és történeti* vonatkozásai is. Különböző kultúrák, szubkultúrák, csoportok és intézmények eltérő hírszükséglettel rendelkezve más-más információk elmaradását tekintik nem kommunikációnak, titoknak. A korábban nyilvános tartalmakat utóbb védelmébe veheti a titkolózás, miközben ez a tendencia megfordítva még inkább igaz: ami korábban titok volt, az később már nélkülözheti e védelmet. Nem véletlen, hogy Habermas éppen az abszolút államiság *árkánium-gyakorlata* történelmi meghaladottságából vezeti le a társadalmi nyilvánosság kialakulásának XVIII. századi kezdeteit.

A polgári nyilvánosság az állam és a társadalom közötti feszültségi térben bontakozik ki és bizonyos embereknek, csoportoknak hatalmában áll ezt a határt ellenőrizni, azaz a közre tartozó dolgok egy részét nem nyilvánosnak minősíteni. *A titok ebből a szempontból nyilvános és a nem nyilvános közötti, elmosódott kontúrral körberajzolható zóna.* Titok éppen azért lehetséges, mert létezik a dolgoknak egy „előzetes”, közmegegyezésen alapuló besorolása a „köz” és a „magán” osztályába; *csak az az ügy minősülhet titoknak, amely természete szerint a nyilvánosságra tartozó.* Így a titok fogalmát nem csupán az ügy tartalmi, hanem hatalmi aspektusával is definiálhatjuk.⁷

Politológiai szempontból az a kérdés, miként írja át folyamatosan a *nyilvános és nem nyilvános határait a hatalom.* A konfliktus lényege az, hogy miközben a nyilvánosság hívei igyekeznek a „természetes” határokat helyreállítani és a közre tartozó ügyeket mindenáron a köz elé vinni, eközben a politikai hatalom ezeket – kisebb-nagyobb mértékben, de folyamatosan – titokban kívánja tartani. (Innen ered a „titok = rossz”, „nyilvánosság = jó” hamis séma.) Ebben az értelmezésben a titok és a nyilvánosság a viselkedési stratégiák összességként interpretálódik, amely a nyilvános és nem-nyilvános határvonalának

ellenőrzésére, módosítására irányul. Végző soron hatalmi harcok döntenek el, hogy mi válik láthatóvá, s mi marad elrejtve. A hatalmon lévő csoport nyilván annál erősebbé válik, minél több információt sikerül eltitkolnia.

Amikor az első közösségek, államok történetében megfogalmazódott az igény, hogy titkaikat – egzisztenciájuk védelmében – megőrizzék, máris megjelentek az ellenérdekeltek személyek, csoportok, akik ezeket a titkokat éppen meg akarták szerezni. Ezért a mindenkor hatalmi struktúra igen korán kijelölte azokat a hierarchikus pozíciókat, amelyekhez a saját titkok megvédésének, illetve mások titkai megszerzésének a funkciói kapcsolódtak. A titkokkal való rendelkezés vagy az azoktól való megfosztottság mindenkor *státuszkijelölő funkcióval* rendelkezik: a hierarchiában az lesz valamely személy autoritásának, privilégiumainak, a források újraelosztásából való részesedésének mércéje, hogy az államtitkok mekkora hányadának van birtokában. Aki viszont nem részesedik a titkokból, annak nincs is lehetősége a hatalom gyakorlásában részt venni.⁸

A titok mint érdekalapú szellemi konfliktus elemzéséből adódó egyik lényeges következtetés, hogy variációitól függetlenül, a *titok mindig két szubjektum aktív viszonya*, amit valamilyen *ellentét* generál. A titok szférája *reális vagy potenciális viszony*, amely két vagy több egyén között, vagy egyének csoportjai között jön létre. A titok nem mindig kapcsolatos az igazsággal. Lehetséges, hogy a dekomunikátor hamis gondolatok vagy ismeretek elterjedésének korlátozására törekszik, a titokkutató pedig a hazugságot keresi. Mindez a titokban tükröződő ellentét jellegétől függ. Szigorúan véve a *titok az emberek közötti kapcsolatok és viszonyok természetes állapotának megbontására irányuló aktív erőfeszítés*. Az emberi tevékenység alapja ugyanis az együttműködés, ami pedig nem lehet kommunikáció nélkül. Ha valaki tudatosan korlátozza, vagy megszünteti a kommunikációt, mindig olyan szociális viszony ellen cselekszik, amely segítené őt és más szándékai vagy érdekei megvalósításában. A többiekkel való ellentét teszi bizonyos törekvéseit valamilyen titok tartalmává, a kommunikáció korlátozására irányuló viselkedés motivációjává. De a titok nemcsak megnyilvánulásában, hanem *okainál* fogva is társadalmi jelenség, bármennyire személyesnek látszódjék is a szituáció, amely ezt hordozza.

A politikai titoknak éppen az a sajátossága, hogy *minden formájában kollektív természetű*. A politika világában csak látszat, hogy lehet a titoknak individuális szubjektuma. Mindig valamilyen emberi közösségnek a titkáról van szó, ahogyan a hatalmi hierarchia csúcsán sem állhat abszolút értelemben egyetlen egyén.⁹ A politikai titok a különböző társadalmi csoportosulások közötti rivalizálás eleme, így az emberek csoportjainak közös állapotát jelenti. Míg például a gazdasági titok társadalmi jellege ellenére személyes titok is lehet, addig a politikai titok elképzelhetetlen személyes titokként (miközben természetesen a politikusnak is lehetnek személyes titkai).

A politikai harcnak ez a vonása közvetlenül rányomja bélyegét a *politi-*

kai titok belső szerkezetére is. Adott állapotként ezt mindig bizonyos mértékű, csoportok közötti kommunikáció előzi meg, vagy egy ilyen kommunikációs folyamat eredményeként jelentkezik. A tudat rejtett állapota ilyenkor a csoportok közötti viszonyt jelenti, és már létezésével is egy meghatározott emberi közösség információs áramlatait jelzi. Innen ered például az *összeesküvés* valamennyi nehézsége is, hiszen a politikai titok nagy számú szubjektuma sokkal nagyobb támadási felületet nyújt, mint a titoktartás bármely más formája. Minél szélesebb körű és minél összetettebb a politikai titkot hordozó csoport, annál rövidebb ideig őrizhető meg a titok. Ugyanakkor minél kevesebb embert foglal magában a titokkör, annál kevésbé stabilak a politikai hatalom alapjai. Ezért a *szubjektumok száma és a bizalmasság foka közötti optimális arány* létrehozása mindig együtt jár az egyik vagy másik partikuláris érdeknek, mint politikai titoknak a kialakulásával. Nem véletlen, hogy a társadalmi titkok kategorizálásának hierarchiájában a politikai titok kerül a legmagasabb helyre. Megőrzését minden állampolgár kötelességének tartják, elárulása morálisan elítélendő, jogilag pedig szankcionálandó, hiszen a titkot kiadó személy ezzel a közösségnek, illetve az azt védelmező államnak okoz kárt.

A titokgazda azon törekvését, hogy valamely információ elterjedését engedje vagy megakadályozza, általában a feltételek és kölcsönhatások meghatározott komplexumának *biztonságáról kialakult meggyőződése* határozza meg. Amikor el kívánja rejteni gondolatait, erőfeszítésének motivációja leggyakrabban abból a kívánságából fakad, hogy megvédje, megőrizze érdekeit valamilyen ellenséges hatással szemben. A *biztonság és a titok közötti kapcsolat* érvényes mind az egyén, mind a különböző emberi közösségek viselkedésére. De amíg az egyén esetében a titok megőrzése vagy megosztása egyszemélyi magatartás, addig társadalmi méretekben ezt a funkciót többnyire a *titkosszolgálati szervek* teljesítik. A társadalom többnyire nem a konfliktusos helyzetekre készül fel. De ha egy konfliktusszituáció tárgya a közösség egzisztenciális fennmaradásával kapcsolatos titkokért folyó harc, akkor mindig a titkosszolgálatok jelentik az összecsapás sikerének legfontosabb társadalmi tényezőjét.

2. Mi az a vizsgálati anticipáció, amely bátorítást nyújthat a titkosszolgálatok politológiai tanulmányozásának megkezdésekor? Mindenekelőtt az a fikció, hogy módszertani szempontból *„normális” társadalmi tényként* tekintünk a kutatás tárgyára és a tudományos megismerés eljárási szabályainak megfelelően igyekezünk belső összetevőit vizsgálni. A kérdés az, hogy az ilyen alapon szerveződő tudás egyáltalán igényt formálhat-e az ismert episztemológiai kritériumok szerint – mint az igazságra való törekvés, a megalapozottság igénye, a tévedhetetlenség elutasítása, a bizonyítottság (de legalábbis az igazoltság), az elméletalkotásra törekvés, az általánosság és objektivitás stb. – a *„tudományos”* jelzőre.

Amennyiben a politológia vonatkozásában a titkosszolgálatok problémakörét explicit kutatási témának tekintjük, úgy szükséges azon tudományterületek át-

tekintése is, amelyek már korábban is érintették a téma bizonyos vonatkozásait. Az implicit titkosszolgálati elemzések közül az *alkotmánytan*, a *közigazgatástan*, a *biztonságpolitikai kutatások*, valamint a *rendészeti tudományok* körébe tartozó részterületek vizsgálódásait szükséges áttekíteni.

2. 1. Az Alkotmánynak „A Magyar Honvédség és egyes rendvédelmi szervek” címet viselő VII. fejezete meghatározza a Magyar Honvédség és a Rendőrség alapvető feladatait, a nemzetbiztonsági szolgálatokat viszont e tekintetben nem nevesíti. Miért nem történt ez meg a szolgálatok vonatkozásában? További kérdés: ha a nemzetbiztonsági szolgálatokról, mint állami szervekről az Alkotmányban nem történik említés, csupán a nemzetbiztonsági tevékenységről, vajon miért kerülnek a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok mégis nevesítésre a hivatásos állományúak politizálási tilalmát kimondó alkotmányos paragrafusban? A következetlenség nyilvánvalóan abból a rendszerváltás kori helyzetből fakad, hogy az Alkotmánynak a fegyveres erőkről és a rendőrségről szóló fejezetét 1989 őszén fogalmazták meg, amikor a *nemzetbiztonsági szolgálatok még nem is jöhettek létre*. Pontosabban állambiztonsági elődszervei – a katonai felderítő szolgálat kivételével – a Belügyminisztérium III. Főcsoportfőnökségének keretében működtek, hivatásos állományú tagjai rendőrségi rendfokozatot viseltek. Ezért a Belügyminisztériumtól való elválasztásuk pillanatától *származékos joghézag* alakult ki, melynek kitöltése 1990 februárja óta törvényalkotói feladat.¹⁰

Ugyanakkor mindattól, ami a jogállami szabályozások nemzetközi gyakorlatából általában leszűrhető tapasztalat, nem áll távol a magyar törvényi megoldás. Lényegében mindenhol alkotmányi szinten igyekeznek az állampolgári jogok védelmét biztosítani az állami túlhatalommal, benne a *nemzetbiztonsági szolgálatok törvénytörtő beavatkozásaiival szemben*. Egyéb vonatkozásban pedig főként a törvényhozási tárgyak felsorolása kapcsán kerülnek szóba, ugyanis a szolgálatok további kérdéseit többnyire *önálló törvényi szabályozásra* bízják.

Alkotmánytani szempontból érdemes a titkosszolgálatoknak a *szuverenitásvédelemhez* való viszonyát is érinteni. A nemzetbiztonsági törvény preambuluma a nemzetbiztonsági tevékenységnek, a nemzetbiztonsági szolgálatok működésének célját a Magyar Köztársaság szuverenitásának biztosításában és alkotmányos rendjének védelmében határozza meg. Természetesen a nemzetbiztonságának garantálása jóval túlmutat a nemzetbiztonsági szolgálatok rendeltetésén és feladatkörén, hiszen ez közvetlenül vagy áttételekkel valamennyi állami szerv feladata. A szuverenitás biztosítása, az alkotmányos rend védelme, a nemzetbiztonságának garantálása az állami szervezetrendszer egészének funkciója, amelyben – speciális eszközeikkel – a nemzetbiztonsági szolgálatok is részt vesznek.

2. 2. Az alkotmánytani értelmezéstől kissé eltávolodva *hatalomelméleti vonatkozásban* is érdemes megfontolni a biztonsági szolgálatok tevékenységének, mint az állami főhatalmat, a szuverenitást fenntartó funkciónak az újraértelmezését. Az állam, mint a területhez kötött monopolisztikus hatalomgyakorlás

alanya ugyanis csak akkor tudja megőrizni főhatalmát a társadalmi viszonyok irányítása terén, ha az ezen pozícióját *illegitim módon megszerezni/befolyásolni kívánó belső és külső hatalmi tényezők* törekvéseinek sikerrel tud ellenállni. Ez a konfliktusveszély már igen korán nyilvánvalóvá tette, hogy az egyes államok, illetve az állam és a társadalom közötti alapfunkcióin túl az államnak kezdettől fogva önálló tevékenységi irányaként létezett *saját belső hatalmi kondícióinak fenntartása*, megőrzése. Az állam védelme így kettős értelemben is része a szuverenitás hatalmi struktúrájának. Egyrészt ez biztosítja a főhatalom kifelé irányuló – államok közötti –, valamint a belső társadalom irányába mutató cselekvési szabadságának előfeltételeit, másrészt hatalmi szubjektumként lényeges tényezője a változó mértékben, de mindig többszereplős belső politikai szférának.

Ezen vizsgálódás hipotézise szerint a hatalomgyakorlás alanyi köre, illetve a hatalomkoncentráció mértéke és minősége fejezi ki végsősoron a szuverenitás belső és külső tulajdonságait, jellegét, illetve változásait. Az állami szuverenitás és az állam biztonsága összefüggéseinek vizsgálata a politológia és az államelmélet tradicionális problematikájában ritkán szereplő témakör. A kérdésre, hogy vajon tekinthetők-e a titkosszolgálatok a történeti értelmezésen túl autentikus kutatási problémának az államelmélet számára, feltétlenül igen a válasz. Ugyanakkor tapasztalható, hogy – az elfogadott, hagyományos témakörökhöz képest – az államelméleti kutatások peremvidékére szorul a titkosszolgálatok belső viszonyainak és politikai környezetének elemzése.¹¹ Bár a külső körülmények valóban nehezíthetik ezen kutatások elfogadottságát, mégsem zárhatók ki ebből a körből. Amennyiben az államtan hagyományos fogalmi rendszerében kívánjuk a titkosszolgálatok lényegesebb kapcsolódási pontjait meghatározni, úgy mindenekelőtt az *állami főhatalomhoz*, az *állam szervezetrendszeréhez*, illetve az *állami funkciókhoz* való viszonyuk feltárása igényel fokozottabb érdeklődést.

2. 3. A titkosszolgálatok vizsgálatának – mint implicit kutatási témának – *közigazgatástani* befogadása mellett mindeddig két, teljesen eltérő indoklás érvelt. Mindkettőt a „kényszeres megtűrés” logikája motiválta; a titkosszolgálatok témái ugyanis rendszeridegenként viselkednek ezek hagyományosan kialakult tematikájában, de egyéb jogágba való besorolásuk még nyilvánvalóbbá tette volna jogrendszerbeli inkonzisztenciájukat. A két, formailag hasonló, tartalmukban gyökeresen eltérő argumentáció egyike a sztálini államigazgatás, a másik pedig a jogállami közigazgatás összefüggésében kívánta megtalálni a titkosszolgálatok jogrendszerbeli, illetve jogtudományos kutatási helyét.

A negyvenes évek végén *a szovjet államigazgatási jogon* – a „politikai igazgatáson” – belül felbukkant az *„állambiztonság és a társadalmi rend védelmére vonatkozó igazgatás”* témaköre. Ennek Visinszkij-féle magyarázata szerint „a szovjet államigazgatási jognak a szovjet jog rendszerében az egyik legfontosabb helyet kell elfoglalnia”, hiszen „a szovjet államigazgatás nem más, mint

a proletárdiktatúra feladatainak megvalósítása, a szovjet nép akaratának realizálása”.¹² Bár a Szovjetunió korabeli alkotmánya nem sorolta az összszövetségi népbiztosságok körébe az állambiztonsági szervek intézményét, viszont a Szövetséges Köztársaság Legfelsőbb Tanácsának hatáskörébe utalta a Szövetséges Köztársaság Népbiztosai Tanácsának – megalakítását (benne az állambiztonságügyi népbiztos személyével).¹³ Az állambiztonság intézményére vonatkozó további magyarázat szerint pedig mivel a Népbiztosok Tanácsa „intézkedéseket foganatosít a *közrend fenntartása, az állam érdekeinek megvédése és a polgárok jogainak védelme* ügyében”,¹⁴ ezért ezen funkción belül államigazgatási természetűnek kell tekinteni a titkosszolgálatok ténykedését is.¹⁵ Ezért jogosult tehát a szocialista államigazgatás-tudomány a titkosszolgálatok problematikájának – egyébként teljesen ideologikus – bemutatására.

Ezeket a pszeudointerpretációkat leszámítva a pártállami titkosszolgálatok láthatatlanok maradtak mind jogrendszerbeli (esetleg az alatti) szabályozottságukat illetően, mind pedig a (közigazgatási) jogi kutatások előtt. A Magyar Államrendőrség Politikai Rendészeti Osztálya, a Magyar Államrendőrség Államvédelmi Osztálya, a Belügyminisztérium Államvédelmi Hatósága, majd az Államvédelmi Hatóság, a Belügyminisztérium Politikai Nyomozó Főosztálya, majd III-as Főcsoportfőnökség valódi természete *megismerhetetlen jelensége* maradt az államrendszer struktúrájának, ennek megfelelően tevékenységük – akár a belügyminisztériumon belül, akár azon kívül működtek – totális titokká vált. A (jog-) rendszer-váltás nem csupán elválasztotta a belügytől a függetlenedő szolgálatokat, de új minőségű, nyilvános szabályozásuk jogdogmatikai optikán keresztül is *láthatóbbá tette ezeket*.

A rendszerváltás utáni normativista szemlélet azonban a jogállamisághoz visszatért titkosszolgálatok közjogi elemzésekor nem kapcsolódott össze ismét az évszázaddal korábban – már Concha Győző által – természetesnek tartott *politikai látásmóddal*.¹⁶ A koherensnek látszó jogi szabályozás normativista szövegértelmezése így nem terhelte meg magát a kritikai feldolgozás feladataival, válaszlai jobbára a problémamentesnek tűnő intézményi keretek egyszerű felmutatására szorítkoztak. Ezért elégségesnek látszott a közrend, a közbiztonság, a belső rend fogalmihoz – a rendőrséghez hasonlóan – hozzárendelni a „nemzetbiztonsági igazgatást” és a kettőt együttesen *rendészeti igazgatásnak* lehetett elnevezni. Az e tekintetben definiált rendészet „olyan jogilag szabályozott közigazgatási, illetve államigazgatási – szükség esetén közhatalmi eszközökkel is operáló – tevékenység, amely a közbiztonság (közrend) – és a belső rend megzavarásának megakadályozására, esetenként megelőzésére, a megzavart rend helyreállítására irányul”.¹⁷ Arra nézve pedig, hogy a titkosszolgálati tevékenység miként határozható meg „igazgatási” tevékenységként tulajdonképpen csak az a válasz kapható, hogy a rendészeti igazgatás másik alánya, a rendőrség is alkalmaz titkosszolgálati eszközöket. Ettől kezdve csupán a nemzetbiztonsági szolgálatok feladatai, hatáskörei,

szervezetei, irányítási viszonyai, a parlamenti ellenőrzése, a nemzetbiztonsági szolgálatok által alkalmazható intézkedések, illetve a titkos információgyűjtés törvényi szabályozását kell elővenni, hogy a *titkosszolgálatok közigazgatástani elemzésének normatív értelmezése* előttünk álljon.

2. 4. A titkosszolgálatok *biztonságpolitikai* megközelítésének sajátossága abban áll, hogy miközben igyekezett a hadtudomány hagyományos körétől és diszciplínáitól távolodni, ezektől önálló sodni, a *politológia és szociológia vizsgálati látásmódját valójában nem volt képes integrálni* módszertanába, legfeljebb csak a külső – katonai és polgári – hírszerzés, illetve elhárítás vonatkozásában. Ennek a szemléletnek a pontos kifejeződése – egyben az irányzat további megerősítője is – a *biztonságpolitikai alapelvekről* hozott hatályos országgyűlési határozat. Ez szándéka szerint a hagyományos politikai és katonai tényezőkön túl magába kívánja foglalni a széles értelemben vett biztonság egyéb – gazdasági és pénzügyi, emberi jogi és kisebbségi, információs és technológiai, környezeti, valamint nemzetközi jogi – dimenzióit is, de a biztonság- és védelempolitikát – e komplexitási igény ellenére – mégis csupán a *külső biztonságot* átfogó módon értelmezi és praktikusán a honvédelemmel azonosítja.¹⁸

Az alapelvek elfogadását követően kialakított nemzeti biztonsági stratégia biztató előrelépésétől (azzal, hogy a belső stabilitást is a biztonság részének tekinti) függetlenül a kutatások többségében, de a sajtóban és a közfelfogásban is változatlanul uralkodó maradt a szemlélet, hogy amint a szuverenitás vonatkozásában sem tulajdonítanak jelentőséget a *társadalom és az állam belső hatalmi viszonyai* elsőbbségének, úgy a biztonság/biztonságpolitika vonatkozásában továbbra is csak a nemzetközi, katonapolitikai, *külső biztonsági* aspektusokat érzékelik.

2. 5. Már a közigazgatási titkosszolgálat-értelmezés során találkozhattunk azzal az állásponttal, amely a rendőrségi igazgatás mellett a *rendészeti igazgathoz szubszumálta* a titkosszolgálatokat. Könnyen eshetnének abba a csapdába, hogy amikor a *rendészettudományok* válaszát keressük erre a problémára, akkor ezt azonosnak vélnénk a közigazgatástan körében levezetett álláspontokéval. A kettő közötti különbség akár az alkotmányból is levezethető, hiszen így valamennyi nemzetbiztonsági szolgálat a *rendészeti (rendvédelmi) szervek* közé lenne sorolható. Némi szabályozási következetlenségre utal azonban az a körülmény, hogy ez a megjelölés nem tükrözi vissza a szolgálatok valódi rendeltetését, hiszen például a külföldi eredetű, bizalmas és védett információk megszerzésére létrehozott Információs Hivatal *egyáltalán nem lát el hagyományos rendvédelmi, rendészeti feladatot*. A *szakirodalom sem egységes* e tekintetben és a rendvédelmi szervek, mint a rendészeti tudományok elsődleges vizsgálati tárgyának a meghatározásakor többnyire szkeptikusak a nemzetbiztonsági szervek tematikájának befogását illetően.

3. Ami a korábbi, magyar állambiztonsági szervek és a demokratikus Magyar-

ország nemzetbiztonsági szolgálatai között lévő *szabályozási eltéréseket* illeti, a következőkben foglalható össze:

a) A volt állambiztonsági szervek nyíltan deklarált, de titkos jellegű *párt-irányítás* alatt működtek, azokat a hatalmat ténylegesen gyakorló szűk pártelit felügyelte és irányította hatalma fenntartása céljából. Ezzel szemben a nemzetbiztonsági szolgálatok működésének, tevékenységének alkotmányos követelménye a *politikamentes, pártpolitika-semleges működés*. Ez a jogállam követelményéből, a hatalomgyakorlás demokratikus rendjéből fakad.

b) A volt állambiztonsági szervek működését, az állambiztonsági tevékenységet titkos parancsok és utasítások szabályozták. A tevékenység célját, az állambiztonsági szolgálatok feladatait a hatalmat kizárólagos jelleggel birtokló párt vezető szerveinek határozatai, iránymutatásai szabták meg. Ezzel szemben a nemzetbiztonsági szolgálatok működése, a nemzetbiztonsági tevékenység alkotmányos alapokon nyugszik, a tevékenység célját, a szolgálatok feladatait *törvény határozza meg*, és működésük minden lényeges kérdését szabályozza.

c) Az állampolgárokat az állambiztonsági szervek tevékenységével szemben érdemben *jogvédelem* nem illette meg, az állambiztonsági szolgálatok az emberi és állampolgári jogokat széleskörűen korlátozhatták, az állampolgárok magán-szféráiba szinte szabadon behatolhattak. Ezzel szemben a nemzetbiztonsági szolgálatok alkotmányos felügyelet, kormányzati irányítás és ellenőrzés alatt működnek, az állampolgárokat többoldalú jogvédelem illeti meg a szolgálatok jogellenes működésével szemben.

d) A volt állambiztonsági és a jelenlegi nemzetbiztonsági szolgálatok között lévő egyik legnagyobb különbség, hogy a nemzetbiztonsági szolgálatok semmiféle *politikai rendőri funkciót nem töltenek be*. Politikai nézetei, faji, nemzeti hovatartozása, vallási meggyőződése miatt senkit ellenőrzés alá nem vonnak, ezért senki ellen eljárást nem kezdeményezhetnek. Egyesületek működésével, utcai demonstrációkkal kapcsolatos igazgatásrendészeti (engedélyezési, ellenőrzési) jogkörrel nem rendelkeznek. Nyomozóhatósági jogkört még a felderítési feladatkörükbe eső bűncselekmények esetében sem gyakorolnak. Hatósági jogkörüik szűkre szabott. Karhatalmi erőkkkel nem rendelkeznek.

e) A nemzetközi megállapodások az egyes alapjogok kapcsán meghatározzák, hogy azok mely feltételek és körülmények között, milyen célból, érdekből korlátozhatók a demokráciákban. E célok, érdekek körét – az egyes alapjogoknál feltüntetve – a nemzetbiztonság, a honvédelem, a közrend, a közérkölc és az igazságszolgáltatás területén jelölik ki. Az Nbtv.-ben a nemzetbiztonsági szolgálatok részére az alapvető jogokat korlátozó eszközök és módszerek alkalmazására adott felhatalmazások a Magyar Köztársaság e vonatkozású nemzetközi kötelezettségvállalásaival összhangban vannak. Az Nbtv. a nemzetbiztonsági tevékenység során az alapjogok korlátozását a nemzetközi megállapodásokkal összhangban szigorú feltételrendszerhez köti, és a demokráciákban található megoldások többségénél részletesebb szabályozását adja.¹⁹

f) A nemzetbiztonsági tevékenységet szabályozó törvények jellemzője, hogy a titkos információgyűjtés eszközeit és módszereit teljes körűen, taxatív módon – jogállami jellegük ellenére – nem jelölik meg. Ez egyrészt a nemzetbiztonsági tevékenység *titkosságáról* vallott nézetekben gyökerezik, másrészt abból a meggondolásból fakad, hogy a titkos információgyűjtés eszközeinek és módszereinek *nincs egy lezárható köre*, a tudományos-technikai fejlődés új eszközei, módszerei, eljárások alkalmazását eredményezi, illetve követeli meg.²⁰

A TITKOSSZOLGÁLATOK POLITIKAI / POLITOLÓGIAI RELEVANCIÁI

1. Miközben fenti alapelveiket tekintve a jogi szabályozás és a demokratikus normák egyaránt a titkosszolgálatoknak a politikai szférától való maximális távolságtartását hangsúlyozzák, mégis mintha a *különböző jellegű és konzekvenciájú politikaközelség* tartósan jellemezné működésüket, még ha – éppen titkosságuk folytán – ezek részletei általában rejtve is maradnak. Ha Magyarországon csupán a Duna-gate eset²¹ utáni egy évtized titkosszolgálati eseménytörténetét tekintjük át – leszámítva a bulvár-történetírás szenzációit és a politikai szándékú találgatásokat – több ízben, bizonyíthatóan megérintette a politika a titkosszolgálatok semlegességét. A példák sorát természetesen a legutóbbi időszakig folytatni lehetne, ami viszont óhatatlanul a napi politika eseményei felé terelné a szakmai érdeklődést. Az viszont elvi jelentőségű kérdés, hogy az ismertetett esetek vajon a *jogi szabályozás hiányosságainak, alkalmazásuk fogyatékoságainak* vagy a *rendszer diszfunkcionális működésének* a következményei. A válaszhoz a titkosszolgálatoknak a döntéshozatalban játszott, jogi felhatalmazás szerinti szerepét szükséges áttekinteni.

2. Politológiai választ igényel annak vizsgálata is, hogy vajon mennyiben tér el a *politikai közigazgatás* huszadik századi megerősödésétől az – egyes felfogások szerint – *közigazgatásnak tekintett titkosszolgálati tevékenység*, illetve mennyire illeszkedik ehhez a folyamathoz. A közigazgatás ugyanis a hagyományos „rendészeti”, szolgáltató és gazdasági jellegű közigazgatás szervezeti, létszám- és funkcionővekedése során a „politikai közigazgatás” kialakulását eredményezte. Eszerint a „politikai végrehajtás” nem egyszerűen a kormányt, de a központi közigazgatási apparátusokat, elsősorban a minisztériumokat is magában foglalja.²²

Mindazon érvek, amelyek a köztisztviselőket a politikai folyamatok részének láttatják – pusztán azáltal, hogy szerepük az adminisztratív közigazgatás felől a *politikai döntéshozatal irányába mozdul el* –, bizonyos sajátosságokkal érvényesek a titkosszolgálatok vonatkozásában is. Míg a közhivatalnoki kar elsősorban funkcionális szerepe tölt be a politikai döntéshozatalban,²³ addig a titkosszolgálatok egyszerre tölthetnek be *ágazati és funkcionális szerepet*. „Kettős tudásukat” az a sajátos helyzet határozza meg, hogy intézményi súlyuk egyéb-

ként is a *döntéshozatal környékére* pozícionálja ezeket, de ezen túlmenően a konkrét döntési alternatívák számára is ők szolgáltatják az aktuális adatokat, információkat, sőt, a nélkülözhetetlen elemzéseket, értékeléseket is. Fokozza ezen súlyukat az a gyakran figyelmen kívül hagyott funkciójuk, amely szerint – ismét a „civil” politikus köztisztviselő súlyát felülmúlva – nem egyszerűen az adatszolgáltatásban merül ki tevékenységük lényege, hanem ugyanilyen, ha nem nagyobb jelentősége van a *feltárt, elemzett, értékelt konfliktusok, helyzetek, társadalmi kapcsolatok titkos alakításának*, az ezekre gyakorolt operatív tevékenységük hatásainak.

3. A mindenkori titkosszolgálatok feladataik betöltése során tehát – némileg leegyszerűsítve – két vonatkozásban kerül(het)nek politikaközeli helyzetbe: 1) a *hírigények megrendelői*, akik működésük irányait (állambiztonsági terminológiával: az ellenséges vonalat, a célcsoportokat, célszemélyeket) meghatározzák – *politikusok*; 2) a megszerzett információk a titkosszolgálatok – és végső soron a hírigények megrendelői – számára nem passzív adatok, hanem konkrét megelőző, elhárító cselekmények, intézkedések, operatív akciók kiindulópontjai, amelyekkel rejtetten a *társadalmi-politikai valóság meghatározott részeire kívánnak célzott hatásokat kiváltani*. A kérdés az, hogy a hatályos jogi szabályozás – feltéve, hogy adott titkosszolgálatok vonatkozásában létezik ilyen – milyen normatív háttérrel biztosít ehhez: a jog ellenére, joghézagot kihasználva vagy éppen jogszerűen történik-e mindez.

A nemzetbiztonsági szolgálatok feladataik ellátása céljából *műveleti tevékenységet* folytatnak, amelynek során a nyílt és titkos információgyűjtés külső és belső engedélyhez kötött eszközeit és módszereit alkalmazzák. A műveleti tevékenység rendjét a *Műveleti Munka Szabályzata* tartalmazza, amely magában foglalja a titkos információgyűjtés belső eljárási és engedélyezési szabályait is. A hírforrások kiépítése időigényes, hosszabb távon, tervszerű műveleti tevékenységgel megoldható feladat. A műveleti munka keretében a belföldön jelentkező (megjelenő) veszélyfaktorokra és védendő objektumokra tekintettel *humánforrásokat* létesítenek, és a *titkos információgyűjtés* más – köztük operatív-technikai – eszközeit és módszereit alkalmazzák, *fedővállalkozásokat* hoznak létre, hogy munkatársai a nemzetbiztonsági szolgálatokon kívüli intézményeknél, szervezeteknél fedetten, vagy adott esetben nyíltan *munkaviszonyt* létesítenek. Mindez világossá teszi, hogy a láthatónál, de még a sejtethetőnél is *jóval szélesebb a titkosszolgálatok tényleges szerepe*, tevékenységi köre, mintsem az egyszerű kontempláció, illetve a megszerzett adatok továbbítása.

4. Az áttekintett törvényi háttér, a normatív szabályozás önmagában világít rá olyan anomáliákra, amelyek a titkosszolgálatok politikaközelségét önmagában megalapozná, igaz, olyan körülményekre sem, amelyek ezt eleve kizárnák. Ennek alapvető oka a jogilag nem szabályozott, illetve nem is szabályozható *politikai szféra jelenléte a kormányzati tevékenységben*. A nemzetbiztonsági tevékenységre ott és akkor van szükség, ahol és amikor *más állami szervek*

eszközrendszere nem elégséges a nemzeti érdekek védelmére és érvényesítésére. A nemzetbiztonsági szolgálatok azonban kizárólag a törvény által kijelölt keretek közt tevékenykedhetnek. E tevékenységük hatékonysága attól függ, hogy az milyen szorosan kapcsolódik a döntéshozók igényeihez. A szabályozás ugyanis abból indul ki, hogy a nemzetbiztonsági szolgálatok alapfeladatai közé tartozik *a kormányzati döntésekhez szükséges információk megszerzése és feldolgozása*. A hírigények államtitkot képeznek, szigorúan titkos minősítésűek, mivel azokból következtetések vonhatók le a hírszerző szolgálat konkrét tevékenységére vonatkozóan, így ez veszélyeztetheti a szolgálatok működésének biztonságát. A cél természetesen az, hogy a nemzetbiztonsági tevékenységnek ne pusztán aktuális döntéshozói igények kielégítését kelljen szolgálnia, hanem az ország biztonságpolitikájából következő, a nemzeti érdekérvényesítés „stratégiai céljait” kövesse. Az *aktuális politikai igény és a stratégiai cél elhatárolása* viszont – mivel államtitokról van szó – gyakorlatilag *nem ellenőrizhető* folyamat. Mindeközben a nemzetbiztonsági szolgálatoknak a mindenkori kormány iránti *lojalitás* mellett kell működniük.

5. A döntéshozatal előkészítésének informális meghatározói általában az *információk szállítói*. A döntési folyamat előzetes befolyásolásának a lehetősége már ott kialakulhat, amikor az információs részleg a hírigények részletes kidolgozását, az egyes relációkra való lebontását elvégzi. A *hírigények konkretizálása és a hírforrásokra való lebontása* is a műveleti részleg feladata. A beérkező „nyers” információnál vizsgálni kell: a hírigények témakörébe eső információkat, adatokat tartalmazza-e, mennyire időszerű, forrása milyen közeli a döntéshozatali pontokhoz, az információ az elsődleges forrásától a hírszerző szolgálathoz való megérkezéséig (az információs csatornán) szenvedhetett-e torzulásokat stb. Az információ értékelésére kihatással vannak az adott témakört érintő, általánosan *elfogadott nézetek és az elemző szubjektív ítélete*. Fennáll annak veszélye is, hogy a különösen magas újdonságértékkel rendelkező információk figyelmen kívül maradnak a feldolgozás folyamatában. Közrejátszhat ebben a *konformizmus*: a szolgálat számára „kényelmetlen” jelenteni a kormány politikáját – adott vonatkozásban – megkérdőjelező vagy vezető politikai személyiséget negatívan érintő információkat. Így az információk szintetizálásának folyamatában az elemző óvatossága a *konkrétumok kiszűrésére, jelentős információk mellőzésére* vezethet, végül pedig az elkészült kormányzati tájékoztató jelentés alig haladja meg az adott témában általánosan elfogadott helyzetértékeléseket.

A hivatalos politika és az új információk tehát kölcsönhatásban vannak egymással. A hírszerzés tájékoztatóinak címzettjei, a felhasználók oldaláról is előfordulhat a hivatalos politikába, a *döntéshozó nézetrendszerébe nem illő információk figyelmen kívül hagyása*. A nemzetbiztonsági információk begyűjtése a fentiek értelmében könnyen eredményezhet egyoldalú információs rendszert, „egycsatornás” hírfelhasználást a kormányzati tájékoztatásban. Elvileg csakis a „többcsatornás” kormányzati tájékoztatási rendszer alkalmas a hibás kiér-

tékelések kiküszöbölésére, valódi döntési alternatíva kialakítására. Emellett a „többcsatornás” kormányzati tájékoztatási rendszer – elvileg – garanciát is jelenthet a döntés-előkészítés folyamatában a *döntéshozó tendenciózus tájékoztatásának kizárására*. Mindezek azonban a „jó” vagy „rossz” jogi szabályozás érvényességi területén túli gondjai a titkosszolgálatok potenciális politizációjának. Az valószínűnek látszik, hogy – amint az korábbi példák, valamint külföldi esetek nyomán tapasztalható – sem a tárgyalt államszociológiai, sem pedig a funkcionális összefüggéseit tekintve *semmiféle szabályozás automatikusan nem zárja ki a titkosszolgálatok politikaközeli, azt befolyásoló működésének lehetőségét*. Jogállami viszonyok között az alkotmányos garanciákon túl mindenképpen fokozott jelentőséget kell tulajdonítani a politikai hatalom önkorlátozására hatni képes demokratikus politikai kultúra kialakításának is.

6. A szélsőséges politikai szervezetek törekvései az alkotmányos rend tagadására, támadására vagy felszámolására irányulnak. A politikai szélsőség fogalma és hatótere a felforgató propagandától az erőszakos jogellenes cselekményeken keresztül a politikai hatalom megszerzésének kísérletéig terjedhet. A szélsőségek – figyelembe véve a tradicionális polgári demokráciák gyakorlatát (szólás-, gyülekezési-, egyesülési szabadságot) – *önmagukban jogi és politikai eszközökkel nem számolhatók föl*. Ugyanakkor kellő társadalmi, politikai és – a törvényesség keretei között tartott – hatósági figyelemmel, a nemzetbiztonsági munka eszközszerével folytatott kontrollal olyan keretek között tarthatók, hogy ezek az alkotmányos rend gyakorlására közvetlen veszélyt ne nagyon jelentsenek.²⁴

Ezért a Hivatalok – és elsősorban a Nemzetbiztonsági Hivatal – feladata, hogy megfigyeljen valamennyi politikailag szélsőséges irányultságú csoportot, elemezze, értékelje tevékenységüket, és arról tájékoztassa a kormányt. Bűncselekmény alapos gyanúja esetén büntetőeljárást kezdeményezhet az illetékes hatóságoknál. A jogállami nemzetbiztonsági tevékenység fő irányának megjelöléséhez tehát *hivatalosan megjelölt és deklarált ellenségkép nem áll rendelkezésre* sem a külső-nemzetközi, sem pedig a belső-alkotmányvédelmi vonatkozásokban.²⁵ Ugyanakkor tudjuk azt is, hogy a kormányzati információigény megjelölése magába foglalja a Hivatalok potenciális veszély irányába való aktivizálását is. *Sajátos jelenségcsoportok különíthetők el* a nyilvánosságot látott információk segítségével, amennyiben a Hivatalok látható tevékenységéből arra következtetünk, hogy (1) ezek az információigény megjelölése nyomán realizált elhárító tevékenység *konkrét megnyilvánulásai*, másrészt hogy (2) az egyes műveleti akciók csoportosítása alkalmas arra, hogy a Hivatalok tevékenységének *fő irányait* körvonalazza. Ha tehát terminológiai szempontból nem is alkalmazzuk az ellenséges csoport, vagy az ellenségkép kifejezéseket, mégis valószínűsíthető az antidemokratikus törekvéseket hordozó szubjektumok bizonyos halmaza.

A TITKOSSZOLGÁLATI POLITOLÓGIA EGY TEMATIKAI MODELLJE

Minden, a titkosszolgálatokra vonatkozó szakmai vita termékeny hatással lehet a politológiai vonatkozású kutatás és oktatás kérdéseire is. Ennek tárgya már nem egyszerűen az önálló kutatás-oktatás pusztá léte, hanem annak tudományrendszertani helye, tematikájának és kutatásának esélyei, módszertani problémái, oktatásának lehetőségei, a megismerhetőség esélyei körül zajlanának. Ha magának a fentiekben körvonalazni kívánt témakörnek a struktúráját alakítanánk ki, abból a többször hangsúlyozott megállapításból kellene kiindulnunk, hogy a titkosszolgálatok elsősorban *a kormányzati-politikai döntéshozatalhoz való információszolgáltatással, másfelől pedig műveleti tevékenységük visszacsatolási folyamataival lehetnek hatással a politikai rendszer egyéb szubjektumaira*. Ami tematikusan is leírhatja a vonatkozó kutatási modellt hipotetikusan a következő témacsoportokat és elemeket tartalmazhatja:

I.

- A titkosszolgálatok kutatásának tárgya, tudomány-rendszertani helye;
- A titkosszolgálatok valamint kutatásuk története.
- Történeti, politológiai, jogi, pszichológiai és összehasonlító módszerek a titkosszolgálatok kutatásában.
- Titkosszolgálati modellek összehasonlító elemzése; az adaptáció feltételei.
- A titkosszolgálatok politikai rendszerhez való viszonyának típusai; nézetek és irányzatok.
- Állami-politikai funkciók a titkosszolgálati stratégia kialakításában.
- A titkosszolgálatok viszonya az állami, politikai vezetéshez, az elithez, a pártokhoz és a társadalom különböző csoportjaihoz.
- A titkosszolgálatok tevékenységi irányai; nyílt és rejtett szerepe a politikai döntések meghozatalában, befolyásolásában.
- A diktatúrák öröksége; a szolgálatok társadalmi megítélése, mediaképük.
- Integráció, globalizáció, információs társadalom: a posztmodernitás kihívásai a titkosszolgálatok tevékenységére.

II.

- Az állam elleni bűncselekmények politikai természete, összehasonlító szabályozástörténetük; megelőzés, felderítés, megakadályozás.
- Az államtitok, szolgálati titok védelmének történeti alakulása, jelenlegi helyzete, szabályozása.
- A kormányzati információs igények forrásai, irányai; a kapott információk felhasználásának hatékonysága.

- Hivatalok információfeldolgozó, -elemző és -értékelő tevékenysége a kormányzati hírigények vonatkozásában.
- A minősített helyzetekben érvényesítendő kormányzati tervek.
- A szuverenitást veszélyeztető idegen titkosszolgálati tevékenységek, ezek felderítése és elhárítása.
- A fegyveres erők és a rendvédelmi szervek és a titkosszolgálatok terrorelhárító tevékenysége
- A nemzetbiztonságot veszélyeztető szervezett bűnözés, a terrrorszervezetek, a jogellenes kábítószer- és fegyverkereskedelem, a tömegpusztító fegyverek felderítése; nemzeti, európai uniós és globális feladatok.
- Az állam működése szempontjából kiemelten fontos létesítmények. A fontos szervek és létesítmények titkosszolgálati védelme.
- A fontos és bizalmas munkakört betöltő személyek törvényben meghatározott körének nemzetbiztonsági védelmével és ellenőrzésükkel kapcsolatos tevékenység.
- A Magyar Köztársaság érdekeinek érvényesítésére szolgáló tevékenység szervezésére és végrehajtására vonatkozó adatok.

III.

- A titkosszolgálati eszközök, módszerek, eljárások irányai, alkalmazásuk hatékonysága.
- A titkosszolgálatok megelőző műveleti tevékenysége, annak szervezése.
- A titkosszolgálati információk értékelése, elemzése, feldolgozása.
- A titkosszolgálatok által létrehozott fedőintézmények.
- A titkosszolgálatok egymás közötti, az állami szervekkel, az önkormányzatok képviselőtestületeinek hivatalaival és intézményeivel, gazdálkodó és más szervezetekkel történő együttműködése.
- A titkosszolgálatokkal történő együttműködés típusai, módjai; az együttműködő személyek szociális összetétele; politikai szocializációs hátterük, értékrendszereik, attitűdjeik.

IV.

- A titkosszolgálatok szervezet- és működéstörténete; jelenlegi helyzetük.
- A titkosszolgálatok feladatainak ellátásához szükséges technikai rendszerek és eszközök.
- A Hivatalok és szervezeti egységeik szervezeti és működési rendje, tevékenységüket szabályozó belső rendelkezések.
- A Hivatalok feladatainak ellátásához szükséges adatkezelés, a nyilvántartások rendszerei; az iratsejtezés.
- A Hivatalok szervezeti egységeinek költségvetése.

- A Hivatalok nemzetközi együttműködése. A Nemzeti Biztonsági Felügyelet nemzetközi együttműködése.
- A titkosszolgálatok oktatási anyagai.

V.

- A titkosszolgálatok állományának szociális összetétele; szocializáció, mobilizáció, értékrendszereik, attitűdjeik.
- A Hivatalok állományának társadalmi, politikai és szolgálati jövőképe; elfogadottság, legitimációs- és hivatástudat.
- A személyi állomány jövedelmi viszonyai, munkakörülményei; szervezeti, szolgálati és munkaviszonyaik; rekrutáció, karriertípusok, aspirációk.
- A személyi állománnyal kapcsolatos, büntető- és fegyelmi eljárások.
- Társadalmi, politikai feszültségek, konfliktusok megítélése, kezelése; a személyi állomány önképe, pszichés állapota.

Mivel a javasolt kutatási modell némi metodológiai átalakítással oktatási anyag tematikáját is képezheti, így a felsőoktatásban – elsősorban az állam- és jogtudományi, valamint a politológiai képzésben – is felhasználható lehet (ez irányú alkalmazása történeti és összehasonlító vizsgálatok nyomán, a rendelkezésre álló eddigi adatok alapján részben már megkezdődött).

Fenti gondolatok a politológiának a titkosszolgálatok körüli furcsa hallgatására kívánják felhívni a figyelmet. A csend megtörhető akár a hagyományos tematikába illesztés kritikai elutasításával, akár – remélhetőleg – a titkosszolgálatok szakpolitikai jellegének megfelelő ágazati politológia kidolgozásával.

JEGYZETEK

- ¹ A *Politikatudományi Szemle* tizenöt évfolyamát átlapozva kiderül, hogy titkosszolgálatok témáját csupán egyetlen tanulmány érintette, az is a rendőrség tevékenységének kérdéseit tárgyalva. Szikinger István: A magyar rendvédelem és az Európai Unió. In *Politikatudományi Szemle*. 1998. 1.; a *Magyarország Politikai Évkönyveibe* pedig többnyire az előző év aktuális szabályozási-, esetleg botránytörténetei kerülnek be.
- ² *A titkosszolgálatok a politikában és a politológiában*. SZTE, Szeged, 2007. 241.
- ³ Tóth András, a Miniszterelnöki Hivatal államtitkárának közlése. Jegyzőkönyv az Országgyűlés nemzetbiztonsági bizottságának 2005. február 15-én, kedden 9 órakor az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában (Budapest, VI. Eötvös u. 7.) megtartott kihelyezett üléséről. Országgyűlési Levéltár, Nbb-286/1/2005-1. (Nbb-57/2002-2006.)
- ⁴ Lásd: Nikolov, Elit: *A titok. A kommunikáció ellentéte*. Tömegkommunikációs Kutatóközpont. Műhely 3. h. n.; d. n. 5.

- ⁵ Simmel, G.: A titok és a titkos társadalom. In uő.: *Válogatott társadalomelméleti tanulmányok*. Gondolat, Bp., 1973. 321.
- ⁶ Az oktulajdonítással, attribúcióval foglalkozó szakirodalom egyöntetű megállapítása, hogy a megmagyarázhatatlanság, az érthetlenség ugyanolyan kellemetlen és zavaró, mint amikor értékeinkben bizonytalanodunk el. Lásd: Hewstone, M. – Antaki, Ch.: Az attribúcióelmélet és a társas viselkedés magyarázatai. In Hewstone, M. – Stroebe, W. – Codol, J.-P. – Stephenson, G. M. (eds.): *Szociálpszichológia – európai szemszögből*. KJK, Bp., 1995. 130–161.
- ⁷ Lásd: Szabó Márton: Politikai titok. In *A diszkurzív politikatudomány alapjai. Elméletek és elemzések*. L'Harmattan Kiadó, Bp., 2003.
- ⁸ Ennek az alkalmazkodóképességnek individuális alaptípusa Joseph Fouché. Zweig írja könyve előszavában, hogy Fouché figurájára eredetileg Balzac hívta fel a figyelmét, aki szerint a politikus „Bonapartéénál is nagyobb hatalmat gyűjtött össze kezébe az emberek fölött”. Zweiget érdekelni kezdte a „zseniális kaméleon”, aki pályafutását szerzetesrendbeli tanítóként kezdte, de két év múlva, 1792-ben, már templomokat fosztogatott, aki a nép képviselőjeként rábólintott XVI. Lajos kivégzésére, majd pár évvel később milliomos lett, és a császár kegyelméből Otranto hercege. Szolgáltá-elárulta Napóleont, egyengette a restauráció útját, ám a Bourbonok visszatérése után bele kellett törődnie, hogy újra szürke kisember, amilyen volt fiatal korában. Zweig, Stefan: *A rendőrminiszter. Fouché élete*. Európa, Bp., 2006.
- ⁹ Földes Tamás: *A „Janus arcú titok”. A titkok titka*. Gondolat, Bp., 2005. 47.
- ¹⁰ A nemzetbiztonsági törvény irányából jóval erősebb a vonzódás az Alkotmány felé, mint fordítva. Az Nbtv. alig hetven szakasza tizenhárom esetben hivatkozik vagy utal az Alkotmányra, alkotmányosságra.
- ¹¹ A legutóbbi államelméleti tankönyv sem foglalkozik a titkos-/állam-/nemzetbiztonsági szervezetek államelméleti vonatkozásaival. A titkosrendőrséggel is csak annyiban, amennyiben a totális állam strukturális jellemzőit ismertette C. J. Friedrich, H. Arendt, S. Neumann, G. Leibholz vonatkozásában utalás történik ennek *különleges szerepére*. Egy további említés erejéig ez megismétlődik Friedrich totalitarizmuselmélete taglalása kapcsán. Lásd: Takács Péter (szerk.): *A modern állam elméletének történeti alapvonalai*. In uő. (szerk.): *Államelmélet I. A modern állam elméletének előzményei és történeti alapvonalai*. Szent István Társulat, Bp., 2007. 123.
- ¹² Visinszkij, A. J.: *A szovjet állam- és jogtudomány kérdései*. Szikra, Bp., 1950. 50.
- ¹³ *A Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének Alkotmánya (alaptörvénye)*. 70., 83. szakasz. Idegennyelvű Irodalmi Kiadó, Moszkva, 1947. 25., 28.
- ¹⁴ *A Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének Alkotmánya*. 68. szakasz, c) pont. I. m. 24.
- ¹⁵ Sztugenyik, Sz. Sz.: *A szovjet államigazgatási jog*. Tankönyvkiadó, Bp., 1951. 132.
- ¹⁶ Concha Győző: A rendőrség természete és állása a szabad államban. (Akadémiai székfoglaló, 1901.) In Lőrincz Lajos (szerk.): *A magyar közigazgatás-tudomány klasszikusai 1874–1947*. KJK, Bp., 1988. 232.
- ¹⁷ Ficzer Lajos – Forgács Imre (szerk.): *Magyar közigazgatási jog. Különös rész*. Osiris, Bp., 2004. 402.
- ¹⁸ „A Magyar Köztársaság a biztonságot átfogó módon értelmezi, amely a hagyományos politikai és katonai tényezőkön túl magába foglalja a széles értelemben vett biztonság egyéb –

gazdasági és pénzügyi, emberi jogi és kisebbségi, információs és technológiai, környezeti, valamint nemzetközi jogi – dimenzióit is. A globális kihívások, a nemzetközi politikai-gazdasági kölcsönös függőség, a technológiai fejlődés világában az euro-atlanti térség biztonsága oszthatatlan.” *A Magyar Köztársaság biztonság- és védelempolitikájának alapelveiről.* 94/1998. (XII. 29.) OGY határozat. A határozat koncepciójának teoretikus alátámasztására lásd: Deák Péter (szerk.): *Biztonságpolitikai kézikönyv.* Osiris, Bp., 2007. 642.

¹⁹ Néhány forrás egyes államok titkosszolgálatai összehasonlításához:

Amerikai Egyesült Államok: Godson, Roy (ed.): *Intelligence Requirements for the 1990s.* Collection, Analysis, Counterintelligence and Covert Action. Washington, D.C. Lexington, Mass. Lexington Books, 1989. 269.; Report to the President by the Commission on CIA Activities within the United States. Commission on CIA Activities within the United States. Washington DC 20500. 1975. June 6. In Richelson, Jeffrey T. (ed.): *Presidential Directives on National Security from Truman to Clinton.* National Security Archive. Alexandria, Va.: Chadwyck-Healey; Washington, D.C., National Security Archive, 1994. 820.; Prados, John: *Safe for Democracy: the Secret Wars of the CIA.* Chicago, Ivan R. Dee, 2006.. 696.; Kessler, Ronald: *The CIA at War: Inside the Secret Campaign against Terror.* New York, St. Martin's Press, 2006. 526.

Ausztria: Weitz, Richard: *The Domestic Sources of Central European Security Policies.* Center for European Studies, Harvard University, Cambridge, 1992. 145.; Theoharis, Athan, G. (ed.): *A Culture of Secrecy. The Government vs. the People's Right to Know.* Lawrence, Kan. University Press of Kansas, 1998. 245.

Ausztrália: The Australian Secret Intelligence Service (ASIS) Url = <http://www.asis.gov.au>. (Lekérdezve a további címeikkel együtt: 2006. 10–11.)

Belgium: General Intelligence and Security Service (GISS), known in Dutch as Algemene Dienst Inlichting en Veiligheid (ADIV) Url = http://www.comiteri.be/index_en.html.

Franciaország: Porch, Douglas: *The French Secret Services: from the Dreyfus Affair to the Gulf War.* Oxford: Oxford University Press, 1997. 623.

Görögország: Hellenic National Intelligence Service. Url = <http://www.nis.gr>.

Hollandia: AIVD Algemene Inlichtingen Veiligheidsdienst – AIV: Dutch General Intelligence and Security Service . Url = <https://www.aivd.nl>.

Kanada: Canadian Security Intelligence Service (CSIS vagy Service). Url = http://www.sircsars.gc.ca/index_e.html; Brodeur, Jean-Paul: A rendőrségi informátorok alkalmazásának jogi problémái Kanadában. In *Belügyi Szemle.* 1997. 5.

Luxemburg: Service de Renseignement de l'Etat (State Intelligence Service). Url = <http://www.me.etat.lu>.

Nagy-Britannia: UK Security Service. Url = <http://www.mi5.gov.uk>; Cavendish, Anthony: *Inside Intelligence : the Revelations of an MI6 Officer.* HarperCollins, London, 1987. 208.; Rimington. Stella: *Nyílt titok. A brit kémelhárítás volt főigazgatója emlékirata.* Geopen, Bp., 2004. 311.

Németország: Bundesnachrichtendienst (BND). Url = <http://www.bundesnachrichtendienst.de>; Bundesamt für Verfassungsschutz (BfV) Url = <http://www.verfassungsschutz.de>; Naimark, M. Norman: *„To Know Everything and to Report Everything Worth Knowing“: Building the East German Police-state.* Washington D. C., Woodrow Wilson International Center for Scholars, 1994. 127.

- Norvégia: Politiets sikkerhetstjeneste. Url = <http://www.pst.politiet.no>.
- Olaszország: Servizio per le Informazioni e la Sicurezza Democratica. Url = <http://www.sisde.it>.
- Portugália: Serviços de Informações. Url = <http://www.sied.pt>; Serviço de Informações de Segurança (SIS). Url = <http://www.sis.pt>.
- Spanyolország: Centro Nacional de Inteligencia (CNI). Url = <http://www.cni.es>.
- Törökország: MIT. Url = <http://www.mit.gov.tr>.
- ²⁰ Dezső Lajos – Hajas Gábor: *A nemzetbiztonsági tevékenységre vonatkozó jogszabályok*. HVG Orac, Bp., 1997. 283.
- ²¹ Révész Béla: *A „Duna-gate” ügy jelentősége a rendszerváltás történelmében – politológiai értelmezési lehetőségek*. Szeged, 2006. 131.
- ²² Lsd: Körösi András: *Demokrácia és patronázs. Politikusok és köztisztviselők viszonya*. In *Politikatudományi Szemle*. 1996. 4.
- ²³ Körösi András: *Politikusi és tisztviselői szerepek összefonódása*. In Körösi András – Tóth Csaba – Török Gábor: *A magyar politikai rendszer*. Osiris, Bp., 2005. 456.
- ²⁴ Lásd: Szabó Máté: *A forró ősz 2006-ban Budapesten – értelmezési kísérlet politológiai szempontból*. In *Rendészeti Szemle*. 2007. 4. 53.
- ²⁵ *A Magyar Köztársaság biztonság- és védelempolitikájának alapelveiről*. 94/1998. (XII. 29.) OGY határozat; 2073/2004. (III. 31.) Korm. határozat a Magyar Köztársaság új nemzeti biztonsági stratégiájáról.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

- Az állambiztonsági munkával kapcsolatos művek válogatott bibliográfiája*. Budapest, Rendőrtisztviselői Főiskola Állambiztonsági Tanszék. I. köt. 1979., II. köt. 1981., III. köt. 1987.
- Brodeur, Jean-Paul – Gill, Peter – Töhlborg, Dennis. (eds.): *Democracy, Law and Security: Internal Security Services in Contemporary Europe*. Burlington, VT, Ashgate, 2002.
- Csizmadia Ervin: *A politika mint titok. A szenvedélyes politikamegértés alapjai*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp., 2004.
- Deák Péter: (szerk.): *Biztonságpolitikai kézikönyv*. Osiris, Bp., 2007.
- Finszter Géza: *A rendészet elmélete*. KJK, Bp., 2003.
- Galambos Lajos: *A magyar polgári nemzetbiztonsági szolgálatok feladatrendszerének tartalmi módosulása a rendszerváltás folyamatában. Kandidátusi értekezés*. Bp., 1997. ZMNE Könyvtár, Disszertációs gyűjtemény.
- Gergely Attila: *Állambiztonsági értelmező szótár*. Belügyminisztérium, Bp., 1980.
- Horuczai László: *Ellenségkép. Az ellenségfogalom történeti alakulása vallásban, morálban, politikában*. Szerzői kiadás, Szeged, 1993.
- Izsa Jenő: *Javaslatok a nemzetbiztonsági / titkosszolgálati stratégia kidolgozásához*. Hadtudomány, 2007. 1.
- Krémer Ferenc: *A rendőri hatalom természete. Társadalmi szerep és foglalkozási kultúra*. Napvilág, Bp., 2003.

- Révész Béla (szerk.) *Válogatott dokumentumok a magyar Belügyminisztérium és a rendőrség történetéből 1950–1989*. Url = <http://www.osa.ceu.hu/db/fa/357-2-1.htm>.
- Szikinger, István – Tóth, Judit: *Efforts for Building Lawful Enforcement, Security and Balance in Public Law of Hungary. Challenge – The Changing Landscape of European Liberty and Security (2004–2008). Working Paper No. 1*. Url = http://www.challenge.mtaki.hu/eng/pdf/5_working_papers/1.pdf.
- Tabajdi Gábor – Ungváry Krisztián: *Állambiztonság és politika. Tanulmányok 1956–1990*. Kézirat. (Várható megjelenése 2008. március).
- V. Király István: *Határ – hallgatás – titok*. Komp-Press, Kolozsvár, 1996.
- Valcsicsák Imre: *Társadalomtudományi kutatások – rendvédelmi képzés*. Rendőrtiszti Főiskola, Bp., 2001.
- Varga László: *Világ beszügői egyesüljetek! Az állambiztonság átmentése*. PolgART, Bp., 2006.
- Zinner Tibor: *XX. századi politikai perek. A magyarországi eljárások vázlata 1944/1945–1992*. Rejtjel, Bp., 1999.